

2. НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДГРУНТЯ ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ

Т. Ф. Алексєєнко

м. Київ

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ІДЕЇ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОГО ПІДХОДУ У ФОРМУВАННІ СОЦІАЛЬНО-ЗНАЧУЩИХ ЯКОСТЕЙ ПІДРОСТАЮЧОЇ ОСОБИСТОСТІ

Анотація. У статті розкрито основні теоретичні підходи та концептуальні соціально-педагогічні ідеї формування соціально-значущих якостей особистості у груповій добродійній діяльності

Ключові слова: соціально-значущі якості особистості, соціально-педагогічна діяльність, добродійність.

Формування соціально-значущих якостей підростаючого покоління є необхідною умовою розбудови громадянського суспільства, оптимізації їхнього соціального розвитку, відповідно до завдань, вікових потреб і потреб соціуму. Необхідність їх формування актуалізовано у Законах України “Про освіту”, “Про загальну середню освіту”, “Про дошкільну освіту”, “Про позашкільну освіту”, “Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні”, у Національній доктрині розвитку освіти в Україні у XXI столітті, положеннях Національного плану дій щодо виконання Конвенції ООН про права дитини, Постанови КМУ “Про затвердження положення про волонтерську діяльність у сфері надання соціальних послуг” (№ 1895, 2003 р.), Програми виховання дітей та учнівської молоді (розробленої в Інституті проблем виховання НАПН України).

Проблема формування соціально-значущих якостей особистості активно розробляється у вітчизняній і зарубіжній педагогіці, філософії, психології і перевіряється у практиці соціального виховання.

Психологічні структури особистості вибудовуються на двох основних підходах: індуктивному (Р. Кеттел, Г. Айзенк, у сучасній російській психології – В. М. Мельников, Л. Т. Ямпольський) та дедуктивному (З. Фрейд, К. Юнг, Б. Г. Ананьєв, А. В. Петровський, К. К. Платонов та ін.).

Для створення моделі соціально-значущих якостей доцільно використовувати обидва підходи. Базою слугує функціональна динамічна психологічна структура особистості К. К. Платонова, на яку ми “наклали” сітку лінгвістичних понять про якості особистості. Наукове уявлення про структуру особистості доповнюється поглядами таких відомих дослідників, як У. Джеймс, К. Юнг, А. Маслоу, К. Роджерс, Л. С. Виготський, Б. Г. Ананьєв, С. Л. Рубінштейн, Г. С. Костюк, П. Р. Чамата та ін. про те, що “ядром” особистості є її самосвідомість.

Передумовою створення науково-методичних засад розвитку соціально-значущих якостей особистості може виступити теорія відносин В. Н. М’ясищева, згідно якої завданнями виховання є культивування навколо

особистості таких відносин, які можуть утворювати суб'єктивне багатство особистості у формі її потреб, інтересів, нахилів, і саме такого змісту, в якому зацікавлене суспільство; формування взаємопов'язаних компонентів тріади ставлень до праці, суспільної власності, інших людей, до самого себе, визначених А. Бодальовим, а саме: відповідної системи поглядів, адекватних форм реагування на соціальні цінності, співпраця і спілкування. Важливими для розуміння сутності особистості і процесу її формування є концептуальні розробки І. Д. Беха, який пов'язує цей феномен з відповідністю складових морального образу "Я" особистості.

Дитина завжди намагається ствердитися в колективі, адже самоствердження – фундаментальна потреба людини в самовираженні й саморозкритті. Проблему самоствердження особистості вивчали А. Маслоу, К. Роджерс, Н. Комбс, Ж. Піаже. Природа соціального самоствердження особистості має суперечливий характер і зумовлена розвитком потребо-мотиваційної сфери особистості. Процес соціального самоствердження особистості розглядається як поступове набуття людиною соціального досвіду та самоактуалізації її метапотреб. Ця фундаментальна потреба реалізується у процесі організованої співдіяльності.

Філософія пропонує методологію вивчення соціальних проблем малих груп і закономірності їх пізнання (Г. Антипіна, Е. Ільєнков, М. Рокич).

Соціологія більшою мірою орієнтована на дослідження особистості як об'єкта і суб'єкта соціальних відносин, насамперед у малих групах – сім'ї, навчальному класі, трудовому колективі, групі друзів (О. А. Донченко, А. М. Маковецький, І. О. Мартинюк, В. О. Тихонович, В. Т. Циба, О. О. Якуба та ін.). Соціальна психологія досліджує якість виконання соціальних ролей членами різних малих груп (Я. С. Коломинський, Н. П. Лукашевич, О. І. Пригожин).

У педагогіці вивчаються можливості впливу на розвиток особистості педагогічної організації групової діяльності (А. С. Макаренко, В. О. Сухомлинський, А. Захаренко, Р. А. Литвак та ін.).

Соціально-педагогічний підхід щодо формування соціально-значущих якостей підростаючої особистості найбільшою мірою розкривається у контексті організації і здійснення добродійної та волонтерської діяльності дітей, спрямованої на підтримку і допомогу різним соціально вразливим групам населення та тим, хто вже опинився у складних життєвих обставинах.

Добродійність як вид діяльності, пов'язаний з наданням допомоги та підтримки тим, хто її потребує, виходячи із загальнолюдських принципів гуманності та взаємодопомоги здійснюється, виключно безкорисливо, завжди була невід'ємною частиною української культури та традицій. Залучення дітей та молоді до добродійної діяльності є одним із шляхів формування у них громадянської позиції та розв'язання гострих соціальних питань без участі держави.

Добродійність є методологічним принципом соціально-педагогічної роботи, соціокультурним утворенням і феноменом групової діяльності, який розкривається як вид умотивованої соціально схвалюваної групової поведінки.

Проблема добродійної діяльності у сфері освіти України відображається у контексті її історичного розвитку в наукових працях вчених минулих століть (А. Братчикова, П. Батюшкова, М. Грушевського, А. Дорошенка, М. Драгоманова, М. Костомарова та ін.) та сучасності (Б. Євтуха, І. Звереві, З. Бондаренко, Н. Калениченко, Т. Лях, В. Мельникова, С. Поляруш, Н. Сейко, О. Сухомлинської, М. Сухорукова та ін.). Як система, це явище склалося в Україні у другій половині ХІХ століття внаслідок соціокультурних особливостей і розробки нормативно-правового підґрунтя добродійної діяльності, а її популярність формувалася на рівні ментальнісних характеристик слов'ян, зокрема, милосердя до обездолених. У соціально-педагогічній практиці вона розкривається у контексті благодійної та волонтерської діяльності.

Основна ідея соціально-педагогічного дослідження полягає в тому, щоб сформувавши мотивацію і залучити до такого виду соціально-ціннісної діяльності різні вікові групи дітей та учнівської молоді, виховувати у них чуйне ставлення до потреб і проблем інших людей, навчати компетентному поводженню у різних життєвих ситуаціях і з різними суб'єктами соціальної взаємодії.

Головним інтегруючим чинником групи може виступати соціально зумовлена спільна предметна діяльність як організована система активності її членів, спрямована на добродійність. Здійснення спільної діяльності, участь членів групи в ній зумовлюватиме формування у них таких соціально-значущих якостей, як: соціальна активність й ініціативність, відповідальність, альтруїзм, милосердя, особистісна гідність, уміння працювати в колективі (команді) та інших. Групові взаємини та групова взаємозалежність охоплюють канали комунікації, групової діяльності, вияв різноманітних емоцій, що відображають рівень розвитку групової свідомості. Усі вони реалізуються в соціально-ціннісній діяльності, яка є основою, інтегруючим чинником і головною ознакою добродійної діяльності групи.

Участь дітей у суспільному житті – це показник їхнього особистісного розвитку, активної громадянської позиції та демократичності суспільства, здатного прислухатися до голосу дитини у питаннях, що її стосуються, з метою створення середовища, сприятливого для дітей, позитивних змін у країні.

Організація соціально-педагогічної роботи по залученню дітей і молоді до групової добродійної діяльності може забезпечувати профілактику девіантної поведінки, безмістовного проведення вільного часу, споживацтва, індивідуалізму суб'єктів такої діяльності, виховувати гуманне ставлення до інших (передусім, менш захищених і тих, хто опинився у складних життєвих обставинах), формувати відповідальну поведінку, гуманістичну свідомість. Вона також стратегічно “працюватиме” на: популяризацію ідей добродійності, активізацію місцевої громади на розв'язання актуальних соціально-педагогічних проблем; створення широкого інформаційного поля для подолання байдужості громадськості до стану екології довкілля, культурних цінностей суспільства та соціального самопочуття і долі тих, хто знаходиться поряд.

Дослідженням будуть охоплені малі групи школярів і учнівської молоді, по можливості, їхні родини. Цільовими групами добродійної діяльності стануть: діти-сироти і діти, позбавлені батьківського піклування; однолітки, що

перебувають на індивідуальних формах навчання у зв'язку зі станом здоров'я (ДЦП, післятравматичні стани, тяжкі захворювання); ветерани війни і праці; обдаровані діти, які не мають достатніх умов для самореалізації та ін. Добродійна групова діяльність буде здійснюватись у Дитячих будинках, притулках, соціально-реабілітаційних центрах, пенітенціарних установах, за місцем проживання і навчання дітей та учнівської молоді.

Соціально-значущі якості особистості будуть формуватися у різних видах добродійної діяльності: творчій, продуктивній, міжособистісній, міжгруповій. Рівень сформованості соціально-значущих якостей особистості буде перевірятися як у різних видах групової добродійної діяльності, так і у системах різних ставлень: до себе, до іншого, до соціального оточення, до малої батьківщини, до якості виконання соціальних ролей, до суспільно корисної праці тощо. У найбільш загальному вираженні вони будуть відображати рівень сформованості гуманістичної свідомості, ціннісні ставлення та соціально-ціннісний характер конкретної діяльності.

В. В. Вербицький
м. Київ

ДОСЛІДНИЦЬКА КОМПЕТЕНТНІСТЬ СТАРШОКЛАСНИКІВ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ

Анотація. Розкрито психолого-педагогічні умови формування дослідницької компетентності старшокласників, описано процес становлення дослідницької компетентності учнів, проаналізовано основні компоненти рівня готовності особистості до формування дослідницької компетентності.

Ключові слова: дослідницька компетентність, рефлексія, над предметність, формування дослідницької компетентності.

Проблема дослідницької діяльності на сьогоднішні дуже актуальна. Це пов'язано із соціальними й економічними перетвореннями, що відбуваються у світі, зміною ціннісних орієнтацій. У суспільстві посилюється усвідомлення значущості кожної особистості. У зв'язку з цим саме навчання покликане задовольнити пізнавальні потреби учнів, розкрити і розвинути їхні задатки і здібності, адаптувати навчальний процес до психологічних особливостей учнів, сприяти їхньому творчому саморозвитку. Організація навчально-виховного процесу в освітньому закладі висуває високі вимоги до педагогічних працівників. Сьогодні навчальні заклади потребують педагогів-професіоналів, які мають хороші знання, вміють адекватно сприймати інновації в освіті і підготовлені на рівні інтеграції теорії та практики [1].

Незважаючи на значне число наукових праць, присвячених розгляду компетентнісного підходу в освіті, опису видів компетентностей, організації профільного навчання та навчально-дослідницької діяльності, практично в жодній з них не розглядається проблема розвитку дослідницької компетентності учнів навчального закладу в умовах профільного навчання. Дослідницька компетентність залишається недостатньо вивченим питанням, і за різноманіття підходів відсутнє єдине розуміння її сутності та процесу розвитку. Незважаючи